

gezinnen waren toen kleding en beddegoed nog in voldoende staat en in voldoende voorraad aanwezig; in vijf-en-twintig heette de toestand 'in elk opzicht slecht' – de overige lagen hier tussen in.¹ Meest zag de bovenkleding er aanmerkelijk beter uit dan de onderkleding. Meest was de man minder slecht gekleed dan de vrouw, meest de kinderen minder slecht dan de ouders. Men kon voor die kinderen schooldkleding gratis krijgen, maar daarvoor (voor de kosteloze schoolvoeding gold hetzelfde²) werd als regel niet gevoeld:

'In enige gezinnen werd aan de huisbezoekster verteld dat de kinderen schreiende waren thuis gekomen omdat zij op straat door andere kinderen waren uitgejouwd om het dragen van schooldkleding. Sommige moeders veranderden daarom deze kleren zodanig dat ze er niet meer als schooldkleding uitzagen. Een huisbezoekster was er getuige van dat een moeder op de schoolkousen die ze zo juist ontvangen had, gekleurde randen breide.'³

Wat nog te verstellen was, werd vermeld – veelal een onvruchtbare en daardoor vermoeiende bezigheid, 'omdat het dikwijls voorkwam dat het te verstellen goed reeds te veel versleten was.'⁴

Voor inrichting, aankleding en instandhouding der woning schoot bij de werklozen maar heel weinig over: gemiddeld net een kwartje per week. In de gezinnen der werkende arbeiders kon men meer dan vijf maal zoveel uitgeven.⁵

Niet minder schril was het contrast wat de 'overige uitgaven' betrof. Gemiddeld gaf het werklozen-gezin per week 17 cent voor rookgerei uit (gezinnen van werkende arbeiders 83 cent); 8 cent voor ontspanning (werkende arbeiders 95 cent); 8 cent voor *alle* verkeersmiddelen: tram, bus en trein (werkende arbeiders 72 cent).⁶ Wil de lezer dit toch nog even op zich laten inwerken? Per week per *gezin* 8 cent voor ontspanning; daaronder vielen dan uitgaven voor boeken, speelgoed en speelkaarten, foto's, 'een schoolreisje' – in hoofdzaak evenwel de uitgaven voor de radio. Van de 78 gezinnen hadden 21 een eigen toestel, 23 aansluiting aan de draadomroep – van de 37 gezinnen van werkende arbeiders hadden 30 òf een eigen toestel òf draadomroep.⁷ De werklozen leefden dus veel geïsoleerder: in 22 van die 78 gezinnen kocht men zelfs geen krant meer⁸ – die kon men lenen van burens of familieleden. Tien gezinnen waren er waar men zelfs dat niet deed.⁹ Door de wereld terzijde geschoven, schoof men daar de wereld terzijde.

'Eten en drinken hebben wij nog wel genoeg, daar worden we niet ziek van; maar van zoveel andere dingen die je tekort komt, word je wèl ziek; alle dagen te moeten bedenken en te voelen dat je er naast staat, maakt je ook kapot.'

¹ A.v., p. 115. ² A.v., p. 114-15. ³ A.v., p. 116. ⁴ A.v., p. 117. ⁵ A.v., p. 59.
⁶ A.v., p. 64. ⁷ A.v., p. 71-72, 118. ⁸ A.v., p. 69. ⁹ A.v. p. 118.